

СУЧАСНИЙ СТАН ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Дана стаття присвячена проблемам вугільної промисловості України, ефективності державного регулювання та управління інвестиційним процесом для забезпечення стабільного розвитку з метою забезпечення енергетичної безпеки та незалежності держави.

В дослідженні розглянуті можливі причини, що призвели вугільну галузь до кризового стану, проаналізовані економічні, екологічні та енергетичні проблеми, які мають негативні наслідки для безперерйного функціонування вугільних підприємств, охарактеризована державна фінансова підтримка галузі, розглянуті механізми залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, можливості та перспективи подальшого розвитку галузі.

Ключові слова: вугільна промисловість, енергоносії, кризовий стан, енергетична безпека, державний механізм регулювання та управління інвестиціями, реструктуризація, дотації, інвестиції, виробничі потужності, реформи, методи економічного регулювання.

Вступ. Вугілля є основним енергоносієм в структурі споживання енергії, тому вугільна промисловість залишається важливою галуззю української економіки. Енергоносії – це важливий стратегічний компонент у життєздатності будь-якої держави. Промислові запаси вугілля можуть повністю забезпечити потреби країни у даному виді палива, що гарантує енергетичну безпеку країни. На сьогодні структура запасів українських енергоносіїв така: вугілля – 95%, газ та нафта – 5%. Запаси вугілля перевищують 34 млрд тонн, що складає 10% від європейських та більше як 3% від світових запасів. Нашій країні цих запасів вистачить на сотні років. Зважаючи на постійне підвищення цін на газ та нафту, влада взяла курс на заміну цих енергоносіїв вугіллям. Але статистичні дані демонструють неефективну роботу вугільної галузі, а лише стрімке зростання бюджетних дотацій. Внаслідок скорочення видобутку вугілля, шахти стають збитковими. Інтереси галузі практично випали з державної, промислової та інвестиційної політики, хоча цінова політика стосовно вуглевидобутку не дозволяє шахтам ефективно працювати без бюджетної підтримки. Залишити без дотацій цю галузь неможливо не тільки з економічної точки зору, а і соціальної, тому що потрібно зважати на те, що шахти забезпечують роботою велику кількість людей працездатного віку.

Ще однією із проблем галузі є незначні інвестиції. Всі державні шахти мають високу ступінь зношеності обладнання, працюють з низькою продуктивністю, собівартість вугілля набагато перевищує ціну видобутку. В такій ситуації мало знайдеться охочих до вкладання своїх коштів у

подальший розвиток. Проблеми у вугільній галузі викликають виникнення проблем в теплоенергетиці та електроенергетиці, що безпосередньо впливає на якість наданих послуг та високі тарифи. Тому особливо актуальним є питання залучення інвестицій у вугільну галузь та удосконалення державного управління інвестиційним процесом. Тобто, лише за умови залучення значних приватних та державних інвестицій та при підтримці держави, вугільна промисловість може ефективно працювати та нарощувати обсяги вуглевидобутку.

Проблемі інвестування та управління інвестиційним процесом були присвячені наукові праці українських та зарубіжних учених. Найбільш чітко та ґрунтовно цю проблему висвітлили В.Г. Бодров, Л.К. Безчасний, І.Р. Михасюк, А.І. Кредісов, Т.Д. Коггін, М.І. Петренко, К.О. Семенов, Г.О. Швиданенко, І.Г. Яремчук, Дж.М. Кейнс, П. Самуельсон, Френк Дж. Фабоці. Аналіз праць свідчить, що розроблення ефективної державної політики залучення інвестицій має важливе значення, тому що без вирішення цієї проблеми неможливо підвищити конкурентоспроможність національної економіки, здійснити позитивні зміни в її структурі, інтегруватися в світове співтовариство та забезпечити енергетичну безпеку України.

Інвестиції – це основа економіки. Зростання темпів інвестицій завжди впливає на зростання виробництва, тому держава повинна використовувати всі можливі заходи адміністративного, економічного та юридичного впливу для збільшення інвестиційної активності. Розвиток ринкових відносин та конкретна економічна ситуація мають вплив на методи державного регулювання і управління інвестиційною діяльністю [1, с.105].

Постановка завдання. Під час ринкових перетворень вітчизняна вугільна промисловість постраждала найбільше. Незважаючи на значні запаси вугілля, багато шахт були визнані нерентабельними та закриті. Від надійних і якісних інвестицій залежить майбутнє вугільної промисловості України [5, с.68]. Вклад інвестицій у вугільну галузь може стабілізувати роботу вугільних підприємств. Це можуть бути державні або приватні інвестиції, кредити банків, іноземні інвестиції. Але на сьогодні приватні та іноземні інвестори не ризикують вкладати власні кошти в нашу нестабільну економіку, внаслідок неприбутковості підприємства вугільної промисловості також не мають вільних коштів для подальшого розвитку, тому фінансування здійснюється тільки державою. Незважаючи на те, що державні кошти є значними саме для цієї галузі, їх не вистачає. Відповідно до проекту «Енергетична стратегія України до 2030 року» планується збереження вугільно–паливної структури, тому вона і надалі потребуватиме багатомільярдних інвестицій та продовжить негативно впливати на довкілля [7].

Вугільна галузь формально є власністю держави, хоча, з певних причин, значна її частина знаходиться у приватній власності. Таке поєднання не поєданого призвело до конфлікту інтересів у сфері бізнесу

та управління галуззю. Більшість вугледобувних країн дотують свої вугільні підприємства, крім країн, які мають сприятливі умови для видобутку палива. Дотує свою вугільну промисловість і Україна. Значні бюджетні кошти щорічно витрачаються на потрібну, але безперспективну галузь. Але і це не допомагає забезпечити країну дешевим паливом, так як собівартість видобутого вугілля дуже висока. Тому і надалі Україна буде імпортувати інші енергоносії, в тому числі і вугілля, з інших країн. А це буде суттєво впливати на бюджетні витрати, лягати важким тягарем на плечі споживача, тому що безпосередньо впливатиме на тарифи на електроенергію, опалення та гаряче водопостачання. Також це суттєво позначиться на енергетичній незалежності України.

Метою статті є виявлення та аналіз проблем вугільної промисловості, визначення та обґрунтування напрямів їх подолання та розробка системного підходу державного регулювання та управління інвестиційним процесом у вугільній галузі України для забезпечення надійного її розвитку.

Результати дослідження. В даному дослідженні виявляються проблеми вугледобувної галузі, розглядаються причини, які призвели вугільну промисловість до кризового стану, виявляються механізми залучення інвестицій для енергетичної безпеки країни.

Для забезпечення країни власними дешевими енергоносіями, для повного завантаження виробничих потужностей металургійних підприємств, машинобудівну промисловість, хімічну промисловість, приладобудування та машинобудування, перестати бути залежними від імпортних енергоносіїв, які впливають не тільки економічно, але і політично на нашу країну, та забезпечити енергетичну незалежність України, необхідно значно удосконалити вугільну промисловість та зайнятися пошуками достойних інвесторів.

Чинниками нинішнього кризового стану, є: відсутність механізму реалізації державної та цільової програми розвитку вугільної галузі; низька ефективність менеджменту на всіх рівнях; зношеність виробничих фондів підприємств, застарілі технології виробництва; складні гірничо-геологічні умови видобутку вугілля; низький рівень механізації та автоматизації гірничих робіт; недостатня кількість кваліфікованих працівників гірничих професій; відсутність соціальних гарантій робітникам, які втратили роботу. Відсутність державної стратегії та механізмів її реалізації є також однією із причин кризи.

Виникнення проблем та кризових явищ на енергетичному ринку негативно впливає не тільки на економічне життя суспільства, а й суттєво позначається і на політичному. Однією із головних проблем, які на даний час спостерігаються в галузі – це проблема відносин в галузі. Нині вугільна промисловість знаходиться у державній власності, але велика частка шахт контролюється та фінансується приватним капіталом. В державній власності знаходиться 112 шахт. Вони поступово знижують видобуток вугілля, стають неприбутковими та переходять у приватну власність. В

2012 році видобуток вугілля зменшився на 42,8%, а приватні шахти збільшили обсяги видобутку в декілька раз. В роки, коли панувала в країні економічна криза, занепад виробництва, безробіття та не вистачало коштів, шахти змушені були укласти домовленості зі структурами, які могли підтримати їх матеріально в обмін на частковий контроль за їх діяльністю. Це призвело до конфлікту управління вугільною промисловістю, що зробило неможливим формування ринкових цін на продукції, що унеможлиблює конкуренцію [2, с.149]. Значний вплив на формування конкурентних цін, має державна фінансова підтримка, яку отримують неприбуткові державні шахти.

Вугільна промисловість у багатьох країнах є дотаційною. Це залежить від сприятливості умов видобутку вугілля. Наша країна має найгірший шахтний фонд – великі глибини залягання порід, тонкі пласти вугілля, зношеність обладнання, застарілі технології видобутку. Тобто, дотації вугільній промисловості необхідні з багатьох причин, але чи доцільні вони. Ціна тонни вугілля, яке видобуває державна шахта складає 659,9 грн., а собівартість тонни вугілля офіційно визнана удвічі більшою – 1 341 грн. Цю різницю підприємству покриває держава із бюджетних коштів. Щорічна дотація вугільній промисловості складає від 10 млрд грн. до 13,3 млрд грн. і ця величина «державної підтримки на часткове покриття витрат по собівартості» зростає з кожним роком. Починаючи з 2008 року, бюджетні витрати зросли з 19% до 23%. За три останні роки з бюджету на потреби вугільної галузі було витрачено більше 23 млрд. грн. За 2013 рік державними шахтами було видобуто лише третина від загальної кількості вугілля. Все інше було видобуто приватними шахтами. Собівартість вугілля, яке видобувається приватними шахтами, складає 531 грн. за тонну [5, с.70]. Тобто, кошти з бюджету надаються для неефективних шахт, у яких дуже висока собівартість продукції. В той же час витрати на розвиток галузі, будівництво та модернізацію виробничих потужностей становлять лише 6 млрд. грн., що в 4 рази менше, ніж кількість коштів, призначених на покриття витрат по собівартості. Для економіки країни витрати на вугільну галузь є занадто великими, але відсутність державних дотацій може призвести до залежності вітчизняної промисловості від імпортних енергоносіїв. В проекті «Енергетична стратегія України до 2030 року» зазначається, що обсяг державного фінансування вугільної галузі за останні 10 років виріс майже в чотири рази і перевищує 2% від сукупних державних витрат країни. При цьому видобуток вугілля зменшився більш ніж на 10% [7].

В найближчі роки державна політика у вугільній галузі повинна бути переглянута. Необхідно прийняти рішення про заморожування загальних видатків державної підтримки галузі, так як вітчизняна економіка не витримає подальшого зростання дотацій. Ці кошти краще використати на реструктуризацію галузі та збільшити фінансування соціальних витрат, які будуть спрямовані на підтримку робітників, які будуть звільнені. Закриття

неприбуткових шахт та подальша їх приватизація призведе до появи конкуренції на вугільному ринку, що суттєво підвищить ціни на паливо.

Зношені виробничі фонди, застарілі технології, травматизм на виробництві, неякісне вугілля, забруднення навколишнього середовища. Ці та багато інших причин мають величезний вплив на кризову ситуацію, яка склалася в галузі.

Специфіка умов виробництва та територіального розташування галузі впливає на кількість і якість вітчизняного вугілля, яке видобувається, переробляється та використовується нашими підприємствами. Виробничі фонди вугільних підприємств зношені на 80-85%, технології виробництва, які на державних шахтах через відсутність коштів не змінювалися ще з середини минулого сторіччя, не гарантують високу продуктивність та якість вугілля. В розвинених країнах показник продуктивності становить 100 тонн вугілля на одного працюючого, то в Україні він не перевищує 20 тонн [3, с.105]. Неякісне вугілля, яке використовується на українських ТЕС, через високу зольність негативно впливає на роботу обладнання, прискорює його фізичний знос та забруднює довкілля. Вугільна галузь лідирує за рівнем травматизму та смертності на виробництві. Щорічні збитки від аварій, травматизму, професійних захворювань складають близько 1 млн грн. [4, с.82].

Дуже гострими в цих регіонах є соціально-економічні, екологічні та енергетичні проблеми. Занепокоєння викликає існування нелегальних шахт, які відносяться до вугільних підприємств недержавної форми власності. Ці підприємства екологічно небезпечні, вугілля, яке вони видобувають мають низьку теплотворну здатність, тому не може використовуватися в тепловій енергетиці, норми техніки безпеки та охорони праці не виконуються, високий рівень травматизму. Хоча ці підприємства є нелегальними та нерентабельними, державні органи влади видають їм дозволи та ліцензії на трудову діяльність, що суперечить Конституції України та Закону України «Про надра» [6, 8]. Існує необхідність удосконалити нормативні та правові документи, що регулюють видачу дозволів та ліцензій на проведення робіт, які є небезпечними.

Закриття шахт та реструктуризація вугільної галузі здійснюється без урахування існуючих проблем. Забезпечення звільнених робітників роботою, зарплатою та вихідною допомогою, порушення природоохоронного законодавства призводить до тяжких соціальних та екологічних наслідків. Для подальшого розвитку та успішного функціонування, галузі необхідні значні інвестиції. Відсутність реальних реформ обумовлює гостру необхідність здійснення державного управління та регулювання вугільної промисловості України.

Висновки. Майбутнє вугільної промисловості України значною мірою залежить від еволюції попиту на вугілля [4, с.77]. Попит на вугілля залежить від економічної ситуації в країні. Аналізуючи нинішній стан вугільної промисловості, необхідно відзначити, що саме відсутність

системного підходу до реалізації державної політики у цій галузі призвели її до кризового стану. Відсутність ефективного власника, зменшення обсягів видобутку вугілля, висока аварійність та травматизм на виробництві, нерентабельність державних вугільних підприємств, діяльність нелегальних шахт, незадовільний стан виробничих фондів та низький технологічний рівень виробництва, відсутність конкуренції, невідповідність цін на вугільну продукцію, відсутність необхідного обсягу інвестицій та державні дотації свідчать про те, що саме вугільна промисловість має бути в центрі подальших економічних реформ для створення функціонально ефективною та стратегічно орієнтованою економікою.

Для стабільного функціонування вугільної галузі, забезпечення країни власними енергоносіями, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки та забезпечення енергетичної незалежності України, потрібні зміни та економічні реформи галузі. Приватизація шахт дозволить зробити галузь прибутковою, зменшить державну фінансову підтримку, що позитивно вплине на бюджетні витрати, які можуть бути спрямовані на інші потреби. Використовуючи необхідні методи економічного регулювання, держава в змозі створити умови для припливу вітчизняних та іноземних інвестицій та створити сприятливі умови для їх спрямування в галузі економіки України. Ефективність структурних змін буде визначатися обсягом матеріальних ресурсів, які держава має спрямувати у вугільну промисловість. При подальших дослідженнях даної проблеми необхідно акцентувати увагу на визначенні дієвих методів та механізмів державного регулювання та управління вітчизняною економікою.

Список використаних джерел

1. Бодров В. Г. Державне регулювання економіки та економічна політика / Бодров В. Г., Сафронова О. М., Балдич Н. І. – К.: Академвидав, 2010. – 357 с.
2. Кредісов А.І. Менеджмент для керівників / Кредісов А.І., Панченко С.Г., Кредісов В.А. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 556с.
3. Кошеленко В.В. Оцінка місця вугільної галузі в енергетичній стратегії України та проблеми її розвитку / В.В. Кошеленко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №2. С. 103-106.
4. Підгайна О.О. Соціальний аспект реструктуризації вугільної галузі / О.О. Підгайна // Економіка України. – 2010. – № 7. – С. 77-83.
5. Щудло О.В. Проблеми функціонування вугільної галузі України в ринкових умовах / О.В. Щудло // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №8. С.68-70
6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Київ: Українська правнича фундація, видавництво «Право», 1996. – 55 с.
7. Енергетична стратегія України на період до 2030 року: затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.03.2010р. №145-р [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Про надра – Законодавство України – Верховна Рада України [Електронний ресурс]: zakon.rada.gov.ua/go/132/94-вр

Бойчук Н.Я.

ст. преподаватель ФММ НТУУ «КПИ»

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ УГОЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Данная статья посвящена проблемам угольной промышленности Украины, эффективности государственного регулирования и управления инвестиционным процессом для обеспечения стабильного развития в целях обеспечения энергетической безопасности и независимости государства.

В исследовании рассмотрены возможные причины, которые привели угольную отрасль до кризисного состояния, проанализированы экономические, экологические и энергетические проблемы, которые имеют негативные последствия для бесперебойного функционирования угольных предприятий, охарактеризована государственная финансовая поддержка отрасли, рассмотрены механизмы привлечения отечественных и иностранных инвестиций, возможности и перспективы дальнейшего развития отрасли

Ключевые слова: угольная промышленность, энергоносители, кризисное состояние, энергетическая безопасность, государственный механизм регулирования и управления инвестициями, реструктуризация, дотации, инвестиции, производственные мощности, реформы, методы экономического регулирования.

Boychuk N.YA.

Senior professor FMM KPI

THE CURRENT STATE OF THE COAL INDUSTRY OF UKRAINE

This article focuses on the problems of Ukraine's coal industry, the effectiveness of state regulation and management of the investment process to ensure sustainable development in order to ensure energy security and independence.

The study examined the possible reasons that led to the coal industry crisis, analyze the economic, environmental and energy problems that have negative consequences for the smooth operation of coal enterprises, characterized by government financial support for the industry, examined the mechanisms of attracting domestic and foreign investment opportunities and prospects for further the industry.

Keywords: coal industry, energy crisis, energy security, national regulatory mechanism and investment management, restructuring, grants, investments, production capacity, reform methods of economic regulation.

Бурлака В.Г.

к.е.н., ст.н.с. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ПЕК

У статті на основі оцінки сучасних тенденцій розвитку світового паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) з використанням останнього прогнозу Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) уточнено пріоритетні напрями розвитку ПЕК України.

Ключові слова: структура енергетичного сектору, нафта, природний газ, вугілля, гідроелектроенергія, відновлювані джерела енергії, ядерна енергетика, енергоспоживання, енергоносії, енергетична політика.

Вступ. Непередбачений стрибок світових цін на енергоносії змусив переглянути раніше розроблені прогнози щодо споживання енергоносіїв на загальносвітовому та регіональному рівнях. Ці процеси вельми позначились на уточненні та розробці окремих положень енергетичної політики, вносяться зміни до пріоритетів розвитку світового ПЕК з метою підвищення ролі і значення відновлюваної енергетики, альтернативних видів палива та прискорення темпів зростання енергоефективності.

Питанням енергетичної політики та її регіональних аспектів присвячено низку досліджень вітчизняних та іноземних учених, законодавчих актів на рівні МЕА, країн ЄС та уряду України [1, 2]. Найвідомішими вітчизняними фахівцями в цій галузі вважаються В. Бондаренко, Г. Варламов, І. Вольчин, Л. Назарчук, Б. Піріашвілі, Б. Чиркін, І. Чукаєва, Р. Шерстюк, [3, 4, 5, 6], а іноземними – Л. Беляєв, В. Бушуєв, К. Манділ, О. Марченко, С. Філіпов, А. Троїцький [7, 8, 9].

Постановка завдання. Метою дослідження є уточнення напрямів розвитку ПЕК України на основі оцінки сучасних тенденцій розвитку світового ПЕК з використанням останнього прогнозу МЕА.

Основні результати дослідження. Для аналізу стану ПЕК і визначення перспективи його розвитку важливого значення набуває прийнята для з'ясування цих показників номенклатура первинних енергоносіїв, які за своєю класифікацією відповідають природі їх походження і напрямам споживання.

Енергетичні продукти – це продукти, які виділяються або безпосередньо виходять із природних ресурсів (їх називають первинними продуктами), таких як сира нафта, кам'яне вугілля, природний газ, або виробляються з первинних продуктів. Усі енергетичні продукти, які не є первинними, але виробляються з них, називаються вторинними продуктами. Вторинна енергія отримується в результаті перетворення первинної або вторинної енергії [10].

Наприклад, виробництво електроенергії шляхом спалювання нафтового палива. Іншими прикладами є похідні нафтопродукти